

«کتابشناسی توصیفی کتب تراجم زنان» را در شماره ۵۱ خواندم، از آنجا که در مقدمه کتاب «تراجم اعلام النساء» که به تازگی از تحقیق و تعلیق آن فراغت یافته ام، به تعداد بیشتری از این نوع کتاب‌ها اشاره کرده ام، لازم دیدم مواردی را که در آن مقاله اشاره نشده بود، به عنوان تکمله ای بر کتابشناسی یاد شده، تقدیم دارم تا در صورت صلاحدید در مجله منتشر نمایم.

با احترام

ناصر باقری بیدهندی

*

تکمله کتابشناسی توصیفی کتب تراجم زنان

۱. اخبار النساء، گزینش: ناصر باقری بیدهندی، حاوی شرح حال بانوان ایرانی «تراجم اعلام النساء»
۲. الاخوات المؤمنات، منیر محمد الغضبان، مكتبة المنار.
۳. ازواج النبی(ص)، دکتر موسی شاهین لاشین، اول، مكتبة المعارف، ریاض، ۱۴۰۷هـ-۱۹۸۷م، ۱۹۲ص، وزیری.
۴. ازواج النبی(ص)، محمد بن یوسف صالحی دمشقی (م۹۴۲هـ)، تحقیق محمد نظام الدین الفتیح، اول، دار ابن کثیر، دمشق-بیروت، ۱۴۱۳هـ-۱۹۹۲م، ۳۱۲ص.
۵. اصحاب الامام امیر المؤمنین(ع) و الرواة عنه، دکتر محمد هادی امینی، اول، دارالغدیر للمطبوعات و دارالکتاب الاسلامی، بیروت، ۲ج، ۱۴۱۲هـ-۱۹۹۲م.
- بخش پایانی این کتاب به شرح حال بانوانی که در عداد اصحاب و یاروای از آن حضرت بوده اند (۳۴تن) اختصاص دارد، ص ۶۵۳-۶۷۶.
۶. اعیان النساء عبر العصور المختلفة، شیخ محمدرضا حکیمی، مؤسسه الوفاء، بیروت، اول، ۱۴۰۳هـ-۱۹۸۳م،

۶۷۰ص، وزیری، به ترتیب حروف الفباء.

۷. پشت پرده‌های حرمسرا، حسن آزاد، دوم، ارومیه، انزلی، ۱۲۶۲ش.

۸. تراجم اعلام النساء، فراهم آورنده: اداره البحث و الإعداد في مؤسسة الرسالة، زیر نظر رضوان دعبول، اول، ۱۴۱۹هـ-۱۹۹۸م، دارالبشیر، عمان و مؤسسة الرسالة بیروت، ۶۰۳ص، وزیری.

این کتاب به شرح حال ۳۵۰۸ زن پرداخته است.

۹. تکملة اعلام النساء، محمد خیر رمضان یوسف، دار ابن حزم، بیروت، ۱۴۱۶هـ-۱۹۹۶م، ۱۱۶ص، وزیری.

این کتاب همان گونه که از نامش پیداست، تکمله ای است بر کتاب اعلام النساء تألیف عمر رضا کحاله (م۱۴۰۸هـ) و مشتمل بر بانوانی است که در ۱۳۹۷-۱۴۱۵هـ = ۱۹۷۷-۱۹۹۵م فوت کرده اند.

۱۰. تذكرة النساء نادری یا گلشن ناز دو منشی درگا پرشاد، چاپ اکمل بیع المطالع دهلی.

۱۱. جامع مسانید النساء و ذکرهن و احوالهن، ابراهیم محمد الجمل، قاهره، ۱۴۱۲.

۱۲. جمهرة انساب امهات النبی(ص)، جمع و تألیف حسین بن حیدر محبوب هاشمی، اول، دارالبخاری مدینه منوره، ۱۴۱۸هـ، ۲۴۳ص، وزیری.

۱۳. جهات الائمة الخلفاء من الحرائر والاماء، ابن ساطی، تحقیق دکتر مصطفی جواد.

۱۴. حوار مع ۳۰ من صحابة رسول الله(ص)، حسن دوح، دارالاعتصام.

۱۵. حياة الصحابيات، خالد عبدالرحمن المعك، دارالحکمة، بیروت.

۱۶. خیرات حسان، محمد حسنخان اعتماد السلطنه، به

در این کتاب مباحث ارزنده‌ای چون مناجات، عبادت، زهد، ورع، کرامات، صبر، جهاد، انفاق، علم و دانش، فصاحت و بلاغت، ذکاوت، مواعظ و وصایای زنان مورد بحث قرار گرفته است.

۲۵. الفساق فی رواة واصحاب الامام الصادق(ع)، عبدالحمین شبستری، اول، ۳ج، مؤسسة النشر الاسلامی، قم، ۱۴۱۸هـ، ج ۲، باب النساء.

در این اثر به ۲۹ تن از بانوانی که در شمار اصحاب و رایان امام به حق ناطق، جعفر بن محمد الصادق(ع) واقعند، اشاره شده است.

۲۶. فصیحات العرب و بلیغاتهم فی الجاهلیة و الاسلام، عبدالقادر فیاض حرفوش، اول، دارالشام، دمشق، ۱۴۱۵هـ- ۱۹۹۴م، ۲۸۸ص، وزیری.

۲۷. مسلمات خالذات، محمد عمر الدّعواق، محمد علی قطب، المکتبة العصریة، صیدا-بیروت.

۲۸. معجم ما ألف عن الصحابة و أمهات المؤمنین و آل البیت(رض)، محمد بن ابراهیم شیبانی، اول، مرکز المخطوطات و التراث و الوثائق، کویت، ۱۴۱۴هـ- ۱۹۹۳م، ۳۱۰ص، وزیری.

در این فهرست منابع فراوانی معرفی شده است که به شرح حال هسران رسول خدا(ص) پرداخته‌اند.

۲۹. مناقب النساء الصحابیات، عبدالغنی بن عبدالواحد المقدسی(م ۶۰۰هـ)، تحقیق: ابراهیم صالح، اول، در ضمن کتاب حدیث الافک چاپ شده است، دارالثائر، ۱۹۹۴.

۳۰. مسند قاطمه معصومه-سلام الله علیها-، سید علی رضا سید کبارت، زائر، قم، ۱۳۷۵، ۱۰۸ص، رقی. فصل چهارم، رایان احادیث و ...

۳۱. نساء اهل بیت رسول الله(ص)، دکتر سامیه منسی، اول، دارالفکر، قاهره، ۱۱۶۰ص، وزیری.

در این کتاب از دختران، نوادگان، عمه‌ها و دختر عمه‌های رسول خدا(ص)، سخن رفته است.

۳۲. نساء حول الرسول و الرثة علی مفتریات المستشرقین، محمود مهدی استانبولی، مصطفی ابوالنصر شلی، ششم، دارابن کثیر الاولى، دمشق، ۱۴۱۶هـ- ۱۹۹۵م، ۲۸۶ص، وزیری.

۳۳. نساء فاضلات، عبدالبدیع صفر، دارالاعتصام.

۳۴. نساء انزل الله فیهن قرآناً، دکتر عبدالرحمن غبیره، اللواء.

۳۵. نساء من التاريخ، احمد خلیل جمعة، اول، الیمامة،

خط نسخ محمد صادق شمس الکتاب، ۳۰ج، تهران، بی‌نا، ۱۳۰۷-۱۳۰۴هـ. ق.

تذکره الخواتین از این کتاب اخذ شده و شرح حال برخی از بانوان هند بدان افزوده شده است.

۱۷. زنان فرمانروا در دولت‌های اسلامی، پروفیسور بحریه اوچوک، ترجمه دکتر محمد تقی امامی، اول، انتشارات کورش، تهران، ۱۳۷۴ش، ۳۳۴ص، رقی.

در این اثر، زندگی هفده زن که در ممالک اسلامی به فرمانروایی رسیده‌اند، مورد تحقیق قرار گرفته است.

۱۸. الزینبات فی بیت النبوة، نشوه علوانی، اول، مؤلف، توزیع مکتبه الغزالی، دمشق، ۱۴۱۸هـ- ۱۹۹۷م، ۱۷۶ص، وزیری.

در این کتاب ترجمه حال هجده تن از بانوان زینب نام وابسته به رسول خدا(ص) آمده است.

۱۹. سیمای زنان در قرآن، تحقیق و نگارش علی اکبر بایزاده، اول، لوح محفوظ، ۱۳۷۷، ۱۰۸ص، رقی.

۲۰. سیمای زنان فداکار صدر اسلام، سید علی اکبر صداقت، انتشارات ناصر، قم، چهارم، ۱۳۷۲، ۹۳ص.

۲۱. شهریات التونسات، حسن حسنی عبدالوهاب، دوم، مکتبه المنار تونس، ۱۶۵ص، وزیری.

۲۲. صحابیات حول الرسول(ص)، دکتر عبدالصبور شاهین، خانم اصلاح عبدالسلام رفاعی، ۲ج، دارالاعتصام، قاهره، ۲۲۴+۳۳۹ص.

این کتاب به شرح حال بانوان صحابی اعم از مهاجر و انصار و رایان احادیث پرداخته است.

۲۳. صحابیات حول الرسول(ص)، زهیر مصطفی یازجی، ۱۶ج، اول، دارالفلم العربی، حلب، ۱۴۱۵هـ- ۱۹۹۵م.

هر جلد از این مجموعه به بیان شرح مختصری از زندگی یکی از صحابه رسول خدا(ص) برای جوانان پرداخته است.

ج ۱، مخصوص حضرت خدیجه؛ ج ۲، سوده بنت زمعه؛ ج ۳، عائشه بنت ابی بکر؛ ج ۴، حفصه بنت عمر؛ ج ۵، هند بنت ابی اسیم؛ ج ۶، زینب بنت جحش؛ ج ۷، جویریة بنت الحارث؛ ج ۸، صفیة بنت حبیب؛ ج ۹، رمله بنت ابی سفیان؛ ج ۱۰، میمونہ بنت الحارث؛ ج ۱۱، ماریه قبطیة؛ ج ۱۲، ریحانه بنت زید النضریة؛ ج ۱۳، زینب کبری؛ ج ۱۴، رقیه؛ ج ۱۵، ام کلثوم؛ ج ۱۶، فاطمة الزهراء(ع).

۲۴. صفحات نیرات من حیاة السابقات، نذیر محمد مکتبی، دوم، دارالبشائر الاسلامیة، بیروت-لبنان، ۱۴۱۷هـ- ۱۹۹۶م، ۲۸۸ص.

دمشق، ۱۴۱۸ هـ - ۱۹۹۷ م، ۶۷۰ ص - وزیری.

در این اثر ۲۳ زن از نخبگان تاریخ معرفی شده‌اند.

۳۶. نساء فی قصور الامراء، احمد خليل جمعة، الیمامة، دمشق.

۳۷. نساء من عصر النبوة، احمد خليل جمعة، ج ۲، دار ابن

کثیر.

۳۸. نساء الانبياء فی ضوء القرآن و السنة، احمد خليل

جمعة، ج ۱، دار ابن کثیر.

۳۹. نساء من الاسلام، احمد خليل جمعة، ج ۳، دار الهجرة.

۴۰. نساء بليغيات، محمد وهبة، ميساء العمر، اول،

دار البيروتی، دمشق، ۱۴۱۵ هـ - ۱۹۹۵ م، ۳۱۲ ص.

۴۱. نساء النبي و اولاده، محمد جواد المحمض سعيدي،

اول، مطبعة العمال المركزية، بغداد، ۱۹۹۰ م، ۳۸۳ ص،

وزیری.

۴۲. نساء عربيات. كلود أبو شقرا، اول، شركة المطبوعات،

بيروت، لبنان، ۱۹۹۵ م، ۲۵۸ ص - وزیری.

۴۳. نزهة الجلوس في اشعار النساء، جلال الدين سيوطي،

تحقيق دكتور صلاح الدين منجد، اول، منشورات دار المكشوف،

۱۹۵۸.

۴۴. النساء الحاكمات في التاريخ، دكتور بحريه اوج ادق،

ترجمه و مقدمه از ابراهيم دافوقی، بغداد، ۱۷۶ ص، رقی.

ترجمه فارسی این کتاب فزان فرسان و ادر دولت های

اسلامی نام دارد.

۴۵. نساء فی مدرسة الرسول (ص)، عبدالعزیز شناوی،

مکتبه الایمان، مصر، المنصورة.

۴۶. نساء مؤمنات، عبد غالب احمد عیسی، دار ابن

زیدون، بیروت، ۱۴۰۷ هـ - ۱۹۸۷ م، ۹۵ ص، جیبی.

همگام با پیامبر (ص)، زنان صدر اسلام، محمد علی

بحرالعلوم، ترجمه محمد علی امینی، حکمت، تهران.

۴۷. زنان حافظ قرآن، محمد مهدی قنیه محمدی جلالی

مشهور به بحر العلوم.

۴۸. موسوعة حياة النساء الفاطميات، از هو.

۴۹. منتخب تذكرة الخواتين، هلال الدين اسماعيل خويی.

۵۰. همچنین باید به برخی نسخ خطی که در سایر منابع

بدان ها اشاره شده است، توجه داشت؛ نسخی چون:

اخبار النساء الممدوحات، محمد بن احمد بن ابی التلیج؛

اخبار النساء از اسامة بن منقذ (نک: الاعلام ج ۱، ص ۲۸۲)؛

اخبار النساء از ابی حاجب النعمان (الفهرست، ص ۱۳۶)؛

اخبار النساء از رقی (نک: معجم الادباء، ج ۴، ص ۱۳۳)؛

اخبار النساء از علی بن محمد بن الشاه الظاهری (نک:

الفهرست، ص ۱۵۳)؛

اخبار النساء از علی بن محمد مدائنی (م ۲۲۵ هـ) نک:

معجم الادباء، ج ۱۴، ص ۱۳۳؛

اخبار النساء از هارون بن علی منجم (نک: معجم الادباء،

ج ۱۹، ص ۲۶۲)؛

اشعار الاماء و الممالیک از ابوالفرج اصفهانی (نک:

الفهرست، ص ۱۱۵)؛

أشعار الجوارى از منجم (معجم الادباء، ج ۱۷، ص ۱۹۴)؛

أهبات الاولاد از طبری (نک: معجم الادباء، ج ۱۸، ص ۷۳)؛

اهبات الخلفاء از ابن کلیبی (نک: الفهرست، ص ۱۹۸)؛

اهبات النبي (ص) از ابن کلیبی (نک: الفهرست، ص ۹۸)؛

اهبات النبي (ص) از علی بن محمد مدائنی (نک: معجم

الادباء، ج ۱۴، ص ۱۳۳)؛

بنات النبي و أزواجه از احمد رقی (معجم الادباء، ج ۴،

ص ۱۳۳)؛

تاریخ نساء بغداد، از محمد بن عبدالرحمن الرحبی؛

تراجم النساء سید ابو الفضل رضوی؛

کتاب الرسا للصلحات من النساء از یوسف بن عبدالهادی؛

کتاب الفاطميات از مدائنی (نک: الفهرست، ص ۱۰۲)؛

کتاب العواقل از ابن کلیبی (نک: الفهرست، ص ۱۰۲)؛

کتاب المنظرقات از احمد بن ابی طاهر (نک: الفهرست،

ص ۱۴۷)؛

المنظرقات از وشاء (نک: الفهرست، ص ۸۵)؛

المردفات من قریش از علی بن محمد مدائنی (نک: معجم

الادباء، ج ۱۴، ص ۱۲۲)؛

مشاهیر النساء سید محمود ذهنی (از ادبا قرن چهارم) علامه

شیخ آقا بزرگ تهرانی معتقد است کتاب «خیرات حسان» اقتباس

از این کتاب است.

النساء الشواغر از ابن طراح.